

V běžném, každodenním životě používáme řady pojmů, které vyjadřují mravní skutečnosti nacházející se v našem okolí. Většinou se tyto pojmy vyskytují ve dvojicích, jejichž významy představují protipóly při hodnocení činů a jednání lidí, jejich charakterových vlastností, jejich motivace, odpovědnosti apod. Tak se běžně setkáváme s kladnými lidskými hodnotami jako je dobro, krása, spravedlnost, poctivost, věrnost, lidskost, ale také s jejich opačným, záporným hodnocením. Skutečnost, že tyto pojmy běžně používáme a jsme schopni obsáhnout jejich mravní obsah znamená, že vycházíme z určité úmluvy, vnímání mravní skutečnosti.

Výše zmíněné skutečnosti jsou platné v určité, konkrétní lidské pospolitosti. V první řadě jde o běžnou skutečnost, že svému jednání i jednání druhých lidí připisujeme mravní smysl a význam. Tedy i určitou mravní hodnotu. Toto jednání hodnotíme jako dobré či špatné, podporujeme je nebo odsuzujeme. Stejně tak posuzujeme i osoby, o nichž říkáme, že jsou dobré nebo špatné, mravné či nemravné. Mravně hodnotíme také charakter sociálních institucí, struktur, zákonů a poměrů ve společnosti, které označujeme jako humánní či nehumánní, spravedlivé nebo naopak nespravedlivé. Měli bychom mravně hodnotit především samotná jednání a až potom i jejich původce, tj. osoby a sociální útvary. Dalším předpokladem mravního hodnocení je orientace v tom co je dobré a co je špatné, přesvědčení, že dobro je nutno konat a zlo nekonat. Toto vědomí tvoří základ svědomí člověka nebo jiných sociálních subjektů. Mravní hodnocení jednotlivých činů, jednání, vlastností či charakterových rysů člověka vypovídá také i o jeho mravní hodnotě a důstojnosti. Vytváří se tak vědomí vlastní hodnoty a sebeúcty a posiluje se i hodnota a prestiž osoby ve společnosti lidí.

Etika, morálka a mravnost hrají významnou úlohu v lidském životě. Starořecké slovo „éthos“ se původně týkalo zvířat a označovalo místo jejich pastvy či stáj, jejich chování a způsob života. Ve vztahu k člověku pak éthos znamenal bydlení v rámci určitého společenství, zvyky, obyčeje a mravy společné pro všechny jedince. Postupně pak nabyl významu charakteru jednotlivce vzhledem ke společnému mravu a nakonec i jeho celkového smýšlení, postojů a způsobu jednání.

Morálka je odvozena od latinského slova „mos“, které původně označovalo vůli. Nejprve vůli uloženou člověku nadpřirozenou či světskou mocí, postupně pak i předpisy, zákony, tradiční mravy a obyčeje (mores). Nakonec se „mos“ stalo obdobou starořeckého „éthos“ a znamenalo způsob života, smýšlení, vlastnosti a charakter individua, mravní chování a jeho vnitřní podstatu.

„Mrav“ pochází z praslovanského základu „norv“ - ve staročeštině „nрав“, tedy něco co se líbí, co je vhodné a žádoucí. Zápor „nenrav - nemrav“ se vyvinul v novočeský mrav a používá se v množném čísle jako mravy.

Původ uvedených pojmů vyjadřuje jejich původní společenský kontext - společenské mravy, zvyky, obyčeje a zákony. Postupně význam těchto pojmů nabýval charakteru subjektivního mravního smýšlení a jednání jednotlivců.

Etika, dříve nazývaná mravoukou či mravovědou, je relativně samostatnou vědní disciplínou, jež se zabývá analýzou mravního smýšlení a citění, problémy mravního rozhodování,

volby a odpovědnosti, mravním rozměrem chování a jednání jednotlivých sociálních subjektů, utvářením a přetvářením mravně-hodnotového vědomí a jeho úlohou v životě jednotlivce i společnosti. Etika je vědou o morálce. Etika je tak kritickou reflexí morálky.

Morálka dovoluje člověku orientovat se ve zvláštní sféře individuálního a společenského života, ve světě sociálních hodnot. Může upevňovat i narušovat systém společenských vztahů, sjednocovat i rozdělovat jednotlivé sociální skupiny, vyvolávat vnitřní uspokojení nebo také trestat soudem vlastního svědomí. Mravní vědomí a morální praxe sociálních subjektů mají zakotvení v jejich světonázorových pozicích a postojích. Zde nalezneme zdroje určování hodnoty člověka a jeho místa ve světě, hledání smyslu života, cílů a ideálů, odpovědnosti ve vztahu k sobě, ke společnosti, k přírodě, k duchovním a materiálním hodnotám apod. Můžeme ji charakterizovat jako neadministrativní, přirozený inspirátor a regulátor lidského myšlení a jednání jak na individuální, tak také na společenské úrovni. Kontrolu nad dodržováním mravních norem pak vykonává vlastní svědomí nebo veřejné mínění.

Jednání sociálních subjektů je často objektivně hodnoceno jako odporující mravním normám, a tudíž nemravné, či jako odporující právním normám, tedy nezákonné. V této souvislosti si však musíme uvědomit souvislosti s hodnotami a normami v životě člověka a společnosti. Být hodnotou znamená mít lidský význam. Významu nabývá předmět tehdy, když si k němu člověk vytvoří svůj aktivní, lidský vztah. Hodnocení je tak připisování smyslu, role předmětu ve společenské praxi i v životě jednotlivce. Význam pak ukazuje, jaké místo má daná hodnota v tomto celku, jak je podstatná pro sebeutváření člověka v konkrétně historických podmínkách. Každý hodnotový vztah na sebe váže dvě formy možné realizace – buďto kladnou, nebo zápornou hodnotu. Všechny významy totiž ve vztahu k potřebám a zájmům lidí objektivně navozují protikladné důsledky (násilí, revoluce, války apod.) Hodnotové systémy jsou variabilní a mají svou historii. Nejínak je tomu s morálním kodexem vojáků Armády České republiky.

Dějiny lidstva jsou dějinami válek. Dějiny českého vojenství jsou převážně odrazem dějin vojenství střeoevropského. Výjimku tvoří jenom dějiny válek husitských. Tehdy se naopak české vojenství stalo vzorem skoro všem sousedním zemím.

V první, starší době zhruba do XII. století převládalo vojsko lidové nebo také národní – pěší. Druhá doba, století XIII. a XIV., je dobou rytířského vojska s těžkou jízdou. Třetí dobou můžeme označit dobu Žižkova husitského válečnictví. Bylo signifikantní pěším vojskem, které se opíralo o vozovou hradbu a palbu ze střelných hlavnových zbraní. Pátá doba, století XVII. a začátek XVIII., je dobou císařského vojska žoldnéřského. Šestá doba, druhá polovina XVIII. a první polovina XIX. století má již stálé vojsko, v němž působil hlavně vzor pruský a napoleonský. V sedmém období, druhá polovina XIX. až do konce XX. století, se národní vojsko modernizuje a reorganizuje pod vlivem revolučních a válečných událostí. Obrovský vliv na vývoj vojenství měly dvě světové války v uplynulém století. Brzy po ukončení druhé světové války vznikají dvě hlavní světová, proti sobě stojící vojensko-politická uskupení. Demokratické státy podepisují ve Washingtonu smlouvu o společném postupu při obraně a zabezpečení své bezpečnosti – vzniká NATO. Československá armáda se stává součástí vojensko-politického uskupení sovětského bloku, známého pod názvem Varšavská smlouva.

Poslední období, období po „sametové revoluci“, rozpadu Varšavské smlouvy a ukončení studené války, přerodu armády na armádu odpovídající požadavkům počátku třetího tisíciletí, je obdobím malé, vysoce mobilní a moderní armády.

Z prvních doložených vojenských organizací u nás vytvořené Sámem v první polovině sedmého století nezůstalo po smrti tohoto velikého knížete nic než několik písemností.

Z pozdějšího období, z doby husitů, se nám dochovaly zmínky především o úspěšné historii českého vojenství. Tak, jako byla moderní a na svou dobu převratná vojenská strategie, tak byla také vysoká morální a ideologická úroveň Žižkových vojáků. Slavný husitský chorál „Ktož jsou boží bojovníci“ vypovídá o důležitosti morálních hodnot vojáků - „Nepřátel se nelekajete, na množství nehledíte, pána svého v srdci mějte, proň a s ním bojujete a před nepřáteli neutekájte“.

Poněkud stranou pozornosti doposud nezaslouženě stojí příslušníci Stráže obrany státu, kteří v pohnutém roce 1938 střežili naše pohraničí. Osamocená strážní družstva, složená z příslušníků četnictva, finanční stráže, státní policie a vojáků, se nacházela v bezprostřední blízkosti státní hranice, na území obydleném německým obyvatelstvem, většinou zcela podléhajícím nacistické propagandě. Možnost účinné podpory větších jednotek z vnitrozemí byla přitom minimální a zpravidla přišla i pozdě. V létě a na podzim 1938 došlo k celé řadě zákeřných útoků na celnice, četnické stanice a osamocená strážní stanoviště. V hrdinském boji za zachování suverenity naší vlasti jen do přijetí mnichovského diktátu, tj. 30. září 1938, padlo 37 příslušníků Stráže obrany státu, dalších 132 bylo zraněno a desítky odvedeny do Německa.

Pozitivní odkaz čs. legionářů z let první světové války se stal jedním ze základních pilířů mravní výchovy příslušníků čs. armády v letech 1918 až 1939. Vlastenecky vychovávaní příslušníci čs. armády považovali přísahu věrnosti republice za závazek, který není možné porušit. Po nacistické okupaci zbytku republiky se řada nyní již bývalých vojáků zapojila do protinacistického odboje jak na domácí půdě, tak v zahraničí. Opustili své rodinné zázemí i hmotné statky a zahájili odhodlaný boj proti okupantům. Povinnost bojovat za vlast jim byla nade vše. V hrdinném boji za svobodu Československa celá řada z nich obětovala to nejcennější, vlastní život.

Mezi výrazné osobnosti zahraničního i domácího protinacistického odboje se mimo jiných zařadili příslušníci výsadku Anthropoid rotmistr Jan Kubiš a Josef Gabčík, kteří uskutečnili atentát na Reinharda Heydricha, členové diverzní skupiny Tři králové podplukovník Josef Balabán, Josef Mašín a štábní kapitán Václav Morávek nebo vedoucí představitel odbojové organizace Obrana národa armádní generál Josef Bílý, který na popravišti zahynul se slovy „Ať žije svobodné Československo! Psi, palte!“. V jedné řadě s nimi stál i náš nejúspěšnější stíhací pilot z Velké Británie četař Josef František či držitel Řádu bílého lva Za vítězství a sedmi čs. válečných křížů ze sovětsko-německé fronty nadporučík Arnošt Steiner.

Odvaha, věrnost a obětavost byly ceněny v dobách Jana Žižky z Trocnova a nemenší význam mají také v dnešní době.

S vývojem lidské společnosti dochází k vývoji také umění válečného. Ve strategii, v efektivitě a intenzitě vedení vojenských operací, ale také v tom, čemu říkáme humanita a mezinárodní válečné právo. V dobách dávno minulých i v novodobých dějinách lidstva se objevují tendence zabezpečit mír a bezpečnost národů. Snaha zajistit svou bezpečnost a vzájemné mírové soužití co největšího počtu národů světa vedly v roce 1945 k vytvoření Organizace spojených národů. Přijetím jejího základního dokumentu - Charty OSN - byly položeny základy principů směřujících k zajištění mezinárodního míru a bezpečnosti. Studená válka však proces vzájemné důvěry a mírového soužití států s rozdílným společenským zřízením značně zkomplikovala. Až v roce 1975 se v Helsinkách mohla uskutečnit konference k evropské bezpečnosti. Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě vyústila přijetím Závěrečného

aktu, jehož obsah se především týkal nezávislosti států (jejich autonomie a hranic), zdržení se použití síly, uplatňování lidských práv, ekonomické a kulturní spolupráce, oznamování předem hlavních vojenských cvičení. Po helsinském summitu následovala další mezinárodní jednání. Jejich výsledkem bylo mimo jiné přijetí Kodexu chování ve vojenskopolitických aspektech bezpečnosti (v platnost vstoupil 1. 1. 1995).

Kodex se stal unikátním dokumentem, který poprvé ukládá všem členským zemím (všechny evropské země, bývalé sovětské republiky, Turecko, Kypr, USA a Kanada) konkrétní, politicky závazné normy vzájemného chování ve vojenskopolitické oblasti. Kodex rovněž zahrnuje principy a hodnoty, které jsou nápomocné při začleňování České republiky do euroatlantických, politických, ekonomických a bezpečnostních struktur.

Vojsko a válka v pojetí T. G. Masaryka a E. Beneše

Aby mohla armáda úspěšně dostát svým úkolům a uchovala si přitom úctu a důvěru společnosti, musí být chování jejích příslušníků zakotveno ve srozumitelných, obecně přijatelných a pevně stanovených etických a morálních normách. Morální a etické hodnoty to nejsou jenom slova. Mají svůj význam a důležitost. Otázkám humanity, etiky a morálky vojáků věnovali velkou pozornost také zakladatelé první republiky, její prezidenti T. G. Masaryk a E. Beneš. Jejich názory na armádu, na důstojníka a vojáka, na sociální funkci vojska v míru i ve válce a na válku samu nejsou pouze teoretické studie. Masaryk a Beneš si vytvářeli o válce a armádě stanoviska a názory a zároveň armádu také tvořili. Mezi jejich teorií a skutečností, v níž se octli za války v osvobozovacím boji a po válce při budování státu, není mezery. Jak Masaryk, tak i Beneš nebyli pouhými organizátory naší armády v odboji v první světové válce. Formulovali přesný vojenský program, osvětlovali národní a sociální poslání armády a dávali mravní pečť na její prapor. Tvořili také její vojenskou, politickou a mravní tradici. Záměrně usilovali o to, aby tato tradice ne jako muzejní ozdoba, nýbrž jako životodárná jiskra přešla do ideových základů československé armády.

Benešova zahraniční politika vycházela z mravních předpokladů a sledovala mravní cíle jako byly: světový mír, odzbrojení, společenství národů, vzájemné respektování práv i smluv. V rámci těchto zásad navazoval konkrétní vztahy našeho státu se zahraničím. Byl si vědom toho, že politika pevné linie a světové mravní odpovědnosti vyžaduje oporu ve vojenské zdatnosti státu. Proto se Beneš jako zahraniční ministr snažil o vybudování armády technicky vyspělé, demokraticky založené, mravně citlivé, neboť se mělo jednat o armádu obrany, armádu která jakoby ztělesňovala Masarykovo volání, že obrana je nejen mravně přípustná, nýbrž i nutná. Masarykova humanitní filozofie měla a má aktivistickou povahu.

Humanitou rozuměl, ... čistou člověčeností, smysl pro člověka, úctu a lásku k člověku a rozvoj oněch společenských sil a útvarů, které člověka nepotlačují a neznervosňují. Je to idea lidskosti a všelidskosti, ideál, který umožňuje, aby důstojně a hrdě žil člověk neznásilněný vedle lidí ostatních, jemu rovných, a aby tak žil národ vedle národa ve všelidské harmonii. Humanita musí být účinná, vyjádřená prací pro naše nejbližší a vůlí bojovat pro ni. Vnější nebo fyzická stránka boje bývá sice u napadeného i útočníka stejná, ale vnitřní pohnutka a duševní a mravní postoj k boji jsou u nich různé. Ve vnitru - a to je rozhodující pro mravní posouzení otázky - je si napadající dobře vědom, že jest útočníkem. David není vrahem v boji s Goliášem....".

Z přístupů obou prezidentů k armádě a vojákům vyplývá, že ukázněnost, smysl pro pořádek a oddanost republice byly vysoce ceněnou mravní a občanskou ctností. Masaryk i Beneš žádali

od důstojníka, aby mnoho znal, mnoho se učil, aby byl mravně osobnostní silou, která by právě svou mravní autoritou vnášela do armády pravou rovnost, svobodu, bratrství a kázeň, ne faleš. Žádali od důstojníka velkou míru idealismu a mravní síly k vypěstění vlastní osobnosti. Tvrdili, že důstojník musí být pracovitý a svědomitý, v tom tkíví jeho hlavní důstojnost. Prošel školou velmi přísné kázně, velké práce, svědomitosti, přesnosti a odříkání. Zkusil na sobě všechno to, co jako důstojník musí žádat od podřízených.

Od vojáků Masaryk vyžadoval, aby: *„...voják má žít ukázněně. Pěstuje-li zábavu, tedy slušnou. Má se vystříhat hlavně alkoholu a pohlavních nemravností již proto, že jako nastávající muž musí žít čistě, musí žít rozumně. Demokratický voják žije zdravě, hygienicky a zaměstnává mozek. Využívá vojny k zvýšení své osobní, mravní, společenské, kulturní úrovně. Voják si musí být vědom toho, že v armádě, která je vedená k poslušnosti, oživení i duchem, má i on - prostý muž - velkou odpovědnost. Musí být natolik vycvičen, ale také sám mít tolik podnětnosti posílené vzděláním, aby v bitvě, když padne poddůstojník, ho mohl nahradit. Československý voják není jen výkonným orgánem pro záruku bezpečnosti státu, nýbrž je i symbolem pevné národní vůle, státní svrchovanosti a nejvyšších občanských ctností...”*

Od prvních dnů republiky Masaryk hlásal, že musíme být věčně, vojensky, technicky, organizačně i vnitřně, duševně, mravně připraveni na případný příští boj. Vojenský výcvik se konal intenzivně, racionálně a prakticky a obsahoval tyto složky:

- ☐ mravní výchovu,
- ☐ tělesnou výchovu a
- ☐ vojenský výcvik, tj. vlastní výchovu vojáka-bojovníka

Mravní výchova vojáka první republiky

„Aby byl voják schopen splnit své povinnosti i za nejtěžších okolností, je třeba, aby byl nejen dokonale technicky připraven k boji, ale aby měl také dostatek mravních hodnot. Vypěstovati tyto mravní hodnoty je úkolem mravní výchovy. Vojenská mravní hodnota se projevuje ve dvou hlavních vlastnostech: ve statečnosti a v ukázněnosti. Všechny ostatní projevy opravdové vojenské zdatnosti jsou jen jejich obměnou. Ačkoli mravní vojenské hodnoty jsou v mnohém závislé na mravní síle občanstva, na rodině, na škole a vůbec na prostředí, v němž bránc žil před nastoupením do vojenské služby, snaží se velitelé ze všech sil, aby mravní fond svých podřízených co nejvíce rozšiřovali a přizpůsobovali vojenským účelům. Mravní výchovu lze konati po celý den vždy a všude, neboť každý projev a opatření velitele jsou vlastně už mravní výchovou. Proto hlavním a nejdůležitějším prostředkem mravní výchovy je osoba velitelova...”

Z uvedeného jasně vyplývá, že otázka morálky byla v armádě první československé republiky důležitá a byla jí věnována značná pozornost.

Morálka, etika a Československá lidová armáda

Po ukončení druhé světové války a po „Vítězném únoru“ v roce 1948 opanovala společnost, a tím i armádu, komunistická strana. Tradiční vojenské hodnoty jako jsou čest, odvaha, věrnost, obětavost, smysl pro povinnost byly sice formálně proklamovány, ale praxe byla diametrálně odlišná. Mnozí profesionální vojáci první republiky byli postaveni mimo aktivní službu. Jejich postoje a nesouhlas s komunistickým režimem měly za následek jejich kriminalizaci. Vzorem vojenské cti je postoj těch příslušníků armády, kteří byli po únoru 1948 nespravedlivě obviněni z protistátní činnosti a vlastizrady. Celá řada vojáků-vlastenců se ocitla ve věznicích, kde s nimi bylo zachá-

zeno velmi kruté, mnohdy hůře než v době nacistické okupace. Obvykle se jednalo o příslušníky západního odboje z let druhé světové války, i když represe postupně postihly i celou řadu bývalých vojáků východní fronty. Přestože byli zatčeni a souzeni za těžké zločiny vlastizrady a vyzvědačství, jejich jediným proviněním zpravidla byla čestnost. Byli vystaveni velkému nátlaku, aby nepravdivě svědčili proti osobám nepohodlným představitelům nové politické moci. Odmítali křivě obvinít své přátele a spolubojovníky, vědomi si tragických důsledků svého odmítnutí. I pod pohrůžkou smrti svoji čest neztratili. Na popravišti skončilo dvaadvacet z nich, kromě jiného legionář a vlastenec div. gen. Heliodor Píka, příslušník protinacistické odbojové organizace Rada tří pplk. gšt. Josef Robotka nebo pětinasobný držitel čs. válečného kříže z východní fronty podplukovník František Skokan. Řada dalších byla ubita k smrti v průběhu výslechů nebo zemřela na následky nelidského zacházení ve věznicích a táborech nucených prací. Čest jim byla bližší než vlastní život.

Profesionální vojáci první republiky, vychovávaní v duchu demokracie a vojenské cti, jsou vystřídáni „dělníckými a rolníckými kádry“. Prvorepublikoví osvětoví důstojníci byli nahrazeni po vzoru Sovětské armády zaváděnými politickými pracovníky – „politruky“. Jejich mnohdy jedinou odbornou kvalifikací byla poslušnost a věrnost komunistické straně. Hlavní politická správa Československé lidové armády sice navenek proklamuje tradiční vojenské hodnoty a jejich důležitost pro armádu, v praxi se však stala ideologickým strážcem a propagátorem komunistické politiky. Té politiky, která neměla nic společného s demokracií, svobodou a úctou k člověku. Výsledkem rozporů mezi propagandou a praktickým životem příslušníků armády byla velice nízká společenská prestiž a značná neoblíbenost vojáků z povolání mezi širokou veřejností Československé socialistické republiky.

Armáda a polistopadové změny

Listopadové události v roce 1989 znamenaly začátek konce vlády jedné strany a návrat společnosti k demokracii. Revoluční změny ve společnosti neměly adekvátní odezvu v armádě. Probíhající hodnocení morálních kvalit vojáků z povolání bývalé ČSLA ze strany občanských komisí mělo vést k tomu, aby v armádě sloužili pouze „morálně způsobilí“ vojáci z povolání. Jejich snaha se však mnohdy minula účinkem. Armáda stojící na okraji zájmu politiků neprošla radikální reformou, ale aplikovaly se postupně „kosmetické“ zásahy do její struktury a činnosti. Nejviditelnější změnou byla apolitizace armády a zrušení politického aparátu v armádě. Vojáci armády České a Slovenské federativní republiky již nepřísahali věrnost Komunistické straně Československa, ale ještě dlouhé roky po pádu komunismu se řídili zastaralými služebními řády a předpisy. Ani rozpad Československa a vznik samostatné České republiky neměl rozhodující vliv na změny v armádě. Postupné změny v armádě probíhaly, ale nejednalo se o zásadní kroky, které by podstatným způsobem ovlivňovaly život jejich příslušníků.

Otázkám morálky a etiky vojáků nebyl přikládán takový důraz, jak by si zasloužily. Výchova k občanství a demokracii, kterou realizovali pracovníci „sociálního řízení“, měla mnohdy punc neblaze proslulého politického školení mužstva a marxisticko-leninské přípravy důstojníků a praporčíků ČSLA. To, že „v sociálním řízení“ našli azyl mnozí bývalí „politruční“, do značné míry devalvovalo snahu o kvalitní výchovu vojáků k občanství a demokracii. Pokus navázat na výchovnou a osvětovou činnost prvorepublikových osvětových důstojníků byl rozkazem náčelníka Generálního štábu AČR ukončen. Svým rozkazem dnem 31. 12. 1993 zrušil „sociální řízení“ AČR. Tím byla přerušena kontinuita ideologické a občanské výchovy vojáků Československé, později samostatné české armády.

Vstup České republiky do NATO, morální hodnoty příslušníků armády členských zemí

V roce 1999 vstoupila Česká republika do NATO. Tím se její armáda začlenila po bok armád států, které přikládají otázkám morálky a etiky svých příslušníků značnou pozornost. Vojenští odborníci vyspělých zemí se zabývají významem morálního faktoru při vedení současného boje. Je možno sledovat posun při posuzování úlohy člověka v současném ozbrojeném konfliktu, zejména ve vztahu „člověk - vojenská technika“. Podle názoru nejvyššího velení NATO může řešení otázek spojených s morálním faktorem vést k vytvoření takových podmínek, které by v podmínkách rozpoutání všeobecné války mohly vést k dosažení politických a vojenských cílů. Neustále se objevuje otázka, kdo vlastně rozhoduje o výsledcích války, zda člověk, nebo technika. Vždy, když se objeví zbraň nové kvality vzniká domněnka, že člověk přestal být hlavním a rozhodujícím prvkem vztahu „člověk - bojová technika“, že je pouze jakýmsi přívěskem techniky. Historie však objektivně zhodnotila úlohu obou faktorů a dokázala, že pouze člověk, tedy voják, byl tou silou, která rozhodla o výsledku válek.

Vojenská etika jako pojem se v těchto armádách používá od poloviny minulého století, kdy světová válka vyvolala potřebu zabývat se mravními souvislostmi existence armády. Odjakživa však byla přítomna v základních vojenských dokumentech.

V demokracii je vojenské povolání chápáno jako služba společnosti, tedy veřejná záležitost. Armáda zaručuje společnosti, že v případě nutnosti bude schopna hájit její svobodu a suverenitu i územní celistvost státu, který společnost vytváří. Přestane-li být vojenská služba obyvatelstvem vnímána jako čest a občanská povinnost, stane se stát zemí lidí neschopných či postrádajících vůli za svou svobodu a principy, na nichž je založen, bojovat.

V současné americké teorii vojenské etiky platí zásada, že válečné konflikty mezi státy jsou vzhledem k biologické, psychické, sociální, kulturní a duchovní povaze člověka stále možné. Proto je tak důležité, aby byly mezinárodní vztahy, do nichž země vstupuje, podepřeny i příslušnou silou, neboť existence armády vzbuzující respekt odrazuje potenciálního agresora.

Profesionální vojenská etika má vojákům pomáhat čelit vlastním slabostem, které s sebou nese povaha člověka a které mohou ohrozit řádné plnění vojenských povinností. Zdůrazňuje důležitost rozkazů, vojenské hierarchie a rozdělení funkcí. Vychází ze stupnice vojenských, nikoliv jiných hodnot, jako jsou tradice, vojenský duch, jednota a pospolitost. Specifickým požadavkem vojenské etiky je odhodlání vojáka obětovat v případě potřeby i vlastní život. Základní kategorie obecné etiky - dobro a zlo jsou přitom odsouvány do pozadí. V centru pozornosti vojenské etiky je např. statečnost, odvaha, věrnost, zodpovědnost apod.

Uposlechnutí rozkazu nadřízeného je základní povinností vojáka. Nepřípustné je však, aby značné pravomoci, jimiž je velitel v demokratické společnosti vybaven, vedly k zneužívání podřízených. Nikdy a ničím nelze omluvit zejména ponižování lidské důstojnosti. Vztah nadřízeného a podřízeného nesmí být nikdy vztahem nadřazeného a podřadného. Závažným porušením etických norem je v této souvislosti využívání podřízeného k uspokojování osobních potřeb nadřízeného.

Požadavky na morálku vojáků v NATO i v jednotlivých armádách mají vzrůstající tendenci. Na její úlohu jsou v armádách jednotlivých členských států podobné názory, existují však rozdíly vyplývající z tradic i z rozdílných podmínek. Například základem morálně-etické výchovy amerického vojáka a kultivování vztahu veřejnosti k armádě jsou ideje amerikanismu, oddanost prezidentovi a státní vlajce, tradice jednotlivých druhů vojsk, svazků a útvarů. Významnou roli zde sehrávají hromadné sdělovací prostředky a reklama.

Velký vliv na dodržování profesionální vojenské etiky má mj. fakt, že v systému atestací, prováděných u všech kategorií vojáků, je rovněž hodnocen morálně-etický profil vojáka a jeho vztah k vojenské službě. V rámci udržení požadované morálně-psychologické, etické a intelektuální úrovně příslušníka armády má nezastupitelnou úlohu morálně-etický kodex amerického vojáka, který je založen na vojenských tradicích a zvyklostech i konkrétních morálně-etických normách. Vojenské tradice a zvyklosti zahrnují zejména službu vlasti, odpovědné plnění úkolů, umění vést podřízené, loajálnost, disciplinovanost, připravenost, součinnost a vzájemnou pomoc, udržování obrazu slušného člověka a nestranickost. Na jejich rozvoji se podílejí jednotlivé složky armády - stupně velení, služba pro styk s veřejností, vojenská právní služba a služba vojenských duchovních. Významnou roli zde hraje také síť vojenskohistorických institucí, jako jsou např. vojenská muzea (v USA je jich nyní více než 80), vojenské památníky atd. Značná pozornost je věnována vojenským vyznamenáním. Morálně-etický kodex zdůrazňuje tyto obecné zásady:

Služba v armádě je ctí občana USA.

- ☐ Každý voják je povinen dodržovat a bránit Ústavu USA.
- ☐ Příslušníci armády plní bojové úkoly v souladu s přísakou a nezávisle na svých osobních názorech na politiku státu či na vydané rozkazy.
- ☐ Vojenské povolání není soukromá, ale veřejná záležitost, neboť americký lid udržuje armádu k obraně své země a její suverenity.
- ☐ Velitelé všech stupňů nesou plnou odpovědnost za všechny stránky života a činnosti svých podřízených.
- ☐ Příslušníci armády se ve své praktické činnosti řídí komplexem konkrétních morálně-etických norem, zejména zásadami spravedlnosti a čestnosti, vzájemné důvěry a úcty. Činí tak nezávisle na národnosti, sociálním postavení, vyznání a vzdělání.

Scénář bipolárního světa přikl vojákům výlučně úkoly vyplývající z obrany vlasti, demokracie a svobod západního světa. Po skončení studené války a se zánikem Varšavské smlouvy se však jasná možnost konfrontace mezi dvěma vojenskopolitickými bloky změnila na velmi neurčitou situaci, charakterizovanou velkými zónami nestability (zejména v balkánských státech). V tomto rámci se ozbrojené síly provizorně stávají politickým nástrojem, jehož vyvážené použití může udržet či znovu obnovit stabilitu a zákonnost. Jsou tedy chápány nikoliv jako krajní prostředek, ale jako funkční a použitelný nástroj pro politiku stability a míru.

Ze srovnání tradičních a nových úkolů NATO vyplývá, že dnes jsou na každého vojáka mírových sil kladeny větší nároky než při plnění úkolů ve válce. Při mírových misích je totiž voják občas vystaven palbě, jejíž charakter neodpovídá ani tomu, co se voják naučil při výcviku, ani prostému instinktu. Agresora navíc nelze přesně a jednoznačně spojovat s určitým nepřitelem. Proto musí být voják schopen měnit vlastní chování a umět správně zhodnotit nebezpečí a přijmout rozhodnutí odpovídající danému prostředí. Tyto radikální změny poslání ozbrojených sil vyžadují také upřesnění a zdokonalení základních vojenských dokumentů. Podkladem k rozpracování etického kodexu současného vojáka jsou především eticko-morální dilemata, před nimiž stojí vojenští velitelé všech stupňů vždy, když musí přijímat rozhodnutí, která mají za následek velké materiální škody, poškození zdraví nebo ztráty na životech. Voják je konfrontován s problémy, které se v civilní společnosti téměř nevyskytují. Profesionální vojenská etika by mu proto měla dát odpověď na otázky, s nimiž civilní etika nepočítá. Např. jak se zachovat vůči ozbrojeným „dětským vojákům“?

Profesionální vojenská etika ve státech NATO není pouze jakýmsi katalogem hodnot a norem, nýbrž počítá i s připraveností vojáků stále znovu přemýšlet o hodnotovém základě vlastních rozhodnutí a vědomě přijímat vlastní hodnotové orientace.

Slib vojáka z povolání a vojáka v aktivní záloze dobrovolné

Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky, kterou schválila vláda České republiky ve svém usnesení č. 1140 z 13. listopadu 2002, znamená historický mezník v novodobých dějinách naší armády. Její realizací se Armáda České republiky stane relativně malou, ale moderní, efektivní, vysoce výkonnou a profesionální armádou. Reforma armády, to není jenom přezbrojování a redislokace. Reformu provádějí lidé. Na nich záleží, jak reforma proběhne, zda bude úspěšná, či nikoli. Voják budoucí reformované armády musí mít odpovídající obecné, vojenské, a také morální kvality.

Na shromáždění s veliteli naší armády v pražském Kongresovém centru dne 18. prosince 2002 ministr obrany České republiky vyhlásil rozkaz ve kterém stanovil „Slib vojáka z povolání a vojáka v aktivní záloze dobrovolné“. Voják z povolání nebo voják v aktivní záloze dobrovolné (voják), který se rozhodne složit slib vojáka, dobrovolně přebírá morální závazek v něm obsažený. Zavazuje se tak dodržovat Kodex vojáka z povolání a vojáka v aktivní záloze dobrovolné. Zavedení kodexu v AČR vypovídá o pozornosti, důležitosti a významu, které současné velení armády věnuje otázkám morálky v ozbrojených silách České republiky. Vypovídá také o tom, že armáda se konečně vymanila z periferie pozornosti politiků.

Zveřejnění slibu a morálních hodnot vojáků AČR zcela jednoznačně vyjadřuje o jaké morální vlastnosti a hodnoty vojáků reformované AČR se jedná:

„Jako příslušník ozbrojených sil České republiky slibuji, že budu hájit zájmy České republiky a jejích občanů ve shodě se svým svědomím a přesvědčením a podle svých nejlepších schopností. Ve svém jednání se budu řídit právním řádem České republiky a předpisy ozbrojených sil. Budu sdílet, dodržovat a prosazovat hodnoty ozbrojených sil - odpovědnost, obětavost, odvahu, věrnost a čest. Budu plnit rozkazy velitelů a nadřízených a budu dbát na profesionální přístup k plnění svých povinností. Budu bránit svobodu a demokracii, v případě ohrožení vlastní nebo spojenecké země jsem připraven pro jejich obranu nasadit i svůj život.“

Odpovědnost a smysl pro povinnost: „*Uvědomuj si své povinnosti, projevuj iniciativu a tvořivý přístup ke službě.*“

Tato hodnota představuje respektování a dodržování zákonů, nařízení a rozkazů. Základem je odpovědný vztah jedince k plnění povinností podle jeho nejlepších schopností. Neznamená však uposlechnutí rozkazů, které jsou v rozporu s právním řádem České republiky. Významným projevem odpovědnosti jsou samostatnost, iniciativa a tvořivý přístup jedince.

Obětavost: „*Dej všechno, dej víc, než dostáváš, uvědom si, že úspěch celku stojí výš než úspěch tvůj.*“

Tato hodnota představuje především správné řazení priorit. Pro vojáka musí být zájmy celku nadřazeny jeho individuálním zájmům.

Odvahe: „*Neboj se rozhodnout a přijímat nové výzvy, měj sílu překonat složité, nebezpečné a riskantní situace.*“

Tato hodnota představuje odhodlání, morálně-volní a duševní sílu dělat to, co je správné, i v případě možných nepříznivých následků a okolností. Velitelé a řídicí pracovníci v ozbro-

jených silách musí umět převzít odpovědnost a rozhodovat i ve složitých, nebezpečných a riskantních situacích.

Věrnost: „*Buď oddaný své zemi a její armádě a loajální ke svým nadřízeným, respektuj své spolupracovníky a podřízené.*“

Tato hodnota znamená být oddán zemi a armádě, která ji brání. Znamená ztotožnění, sepětí vojáka se zájmy a osudy národa, armády, útvaru, jednotky, osoby velitele a ostatních příslušníků celku. Blízko k této kvalitě má pojem hrdost, který vyjadřuje vztah jedince k útvaru, jednotce, ale též k vojsku, odbornosti, hodnotnému sboru nebo hodnotě. Věrnost je významná pro vytváření a posilování sebedůvěry, pocitů jistoty, pozitivních pracovních vztahů a výkonnosti, je důležitá pro navození pocitu sounáležitosti a vytvoření vztahů soudržnosti.

Čest: „*Buď přímý a zásadový, jednej vždy v souladu se svým svědomím, tvé poslání tě zavazuje.*“

Tato hodnota je završením etických hodnot v armádě. Je motivačním činitelem a opravňuje morální rozhodnutí založená na příkladných osobních kvalitách a čistém svědomí. Čest propojuje všechny hodnoty, které jsou obsaženy v Kodexu etiky vojáka. Má blízko k mravnosti, protože čestný jedinec se ztotožňuje se skupinovými, tedy vyššími hodnotami a pracuje ve prospěch vyšších celků. Vnímání a respektování otázek cti poskytují jedincům významné intelektuální zázemí a motivaci k jednání.

Závěr: Jaká je profesní vojenská morálka?

Lze konstatovat, že normami vojenské mravnosti a vojenskou morálkou je soubor deklarovaných hodnot, jež sice mají původ ve společenské morálce, ale funkčně se vztahují především k vojenské činnosti a vojenskému prostředí. Jestliže společnost pečuje o svoji bezpečnost, musí mít zájem na uplatňování a dodržování zásad a norem vojenské mravnosti a morálky.

Vojenská morálka reflektuje a respektuje základní hodnoty občanské morálky, jejich vyžadování a dodržování je však ve vojenském prostředí daleko přísnější a kategoričtější. Složitost vztahů mezi občanskou a vojenskou morálkou navozuje řadu problémů, které stojí před současnou vojenskou etikou. Jedná se například o otázku, je-li vztah mezi občanskou a vojenskou morálkou vztahem mezi morálkou humánní a nehumánní nebo o otázky slučitelnosti občanského a vojenského mravního svědomí v osobnosti vojenského profesionála.

Stejně tak jsou důležité otázky zda negativní vztahy a jevy v armádě vyvěrají z podstaty vojenských mravních zásad a norem nebo zda úroveň humanizace vojenské služby a života v armádním prostředí odpovídá humánnímu občanskému vědomí. Současně s těmito otázkami je třeba řešit i samotnou otázku podstaty humanizace vojenské služby jako „zlidšťování“ služebního a pracovního prostředí, utváření kultivovaných interpersonálních vztahů a umožnění všestranného rozvoje každého jednotlivce při zachování efektivnosti, akceschopnosti a bojeschopnosti jednotlivých prvků armádního organismu.

Při řešení těchto problémů je nutné vycházet z toho, že hodnoty vojenské profesní morálky nejsou ve svém obsahu ani formě identické s hodnotami občanskými. Například zabít člověka je již po věky považováno za nejtěžší prohřešek proti právu i morálce. Naopak zabít nepřítele, který proti nám pozvedl zbraň, je však právně i morálně ospravedlnitelné, děje-li se tak ve spravedlivém boji za obranu národních a společenských zájmů.

Stejně jako všechny ostatní profesní morálky, i vojenská profesní morálka vyrůstá z konkrétních sociálních, ekonomických, politických, právních, náboženských a mravních podmínek daného typu společnosti. Na míře humanity celé společnosti závisí i mravně humanistický obsah profesionálních kodexů a tedy i kodex vojáků AČR determinuje smysl, obsah, cíle i jednotlivé mravní zásady a normy příslušníků reformované Armády České republiky.

Použitá literatura:

- AZENBACHER. *Úvod do etiky*. Praha 1994.
RICKEN, F. *Obecná etika*. Praha 1995.
VANĚK, J. *Základy sociální a ekonomické etiky*. Praha 1997.
Etika a armáda. (Kolektiv). Praha 1992
HULAN, B. *Etika profesionálního vojáka*. Bratislava 2000.
HANÁKOVÁ, M. *Profesionální vojenská etika v armádách NATO a západního světa*.
NATO: Kodex chování ve vojensko-politických aspektech bezpečnosti. 1998.
KŘIVÁNEK, A. *Obecná, sociální a profesní etika*. Brno 1999.
MAREK, V. „Čest jako nejvyšší hodnota.“ *A Report*, b.r. 2002.
PLANT, J. „Být vojákem je záležitostí srdce.“ *A Report*, b.r. 2002.
NOWOSIELSKI, W. Hodnoty a standardy britských pozemních sil. *SamO* 3/2000.
KOZÁK J. B. *Masaryk jako etik a náboženský myslitel*. Praha 1931.
Materiály Archivu AČR: Armáda a národ, Praha 1938. Masaryk a revoluční armáda, Praha 1924.

Překvapilo vás jako odborníka něco z toho, co v Iráku použila Američany vedená koalice ať už z hlediska vedení boje nebo nasazení nových zbraní, nebo se to odehrávalo tak, jak se to dalo očekávat?

Tak překvapením, řekl bych, takového toho moderního charakteru je schopnost reagovat bezprostředně na bodové cíle. To se ukázalo v několika případech a řekl bych, i na zničení těch základních jednotek iráckých. To, myslím, je ukázka pronikání té moderní informatiky, čidel, kooperace, prostě je to něco, co dříve trvalo podstatně déle, to je jedna věc. Druhá věc je, že se potvrdilo, že absolutní letecká převaha je předpokladem k provedení úspěšných manévřů. Je tam ještě řada věcí, například, že ten boj v noci se dneska stal výrazným činitelem pro tu stranu, která je pro takový boj připravena, ale našla by se ještě řada dalších.

***Z rozhovoru s arm. gen. v. v. ing. Karlem Pezlem o Iráku
BBC 10. 4. 2003***